

LEIOAR ANTROPONIMOAREN LEKUKO TOPONIMIKO GEHIAGO*

Alfredo Oribe

Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea

Abstract

The Basque anthroponym Leioar was analyzed by Alfonso Irigoien, which explained the origin of the name and the derived place names. In this paper we present new names derived, nine in total, the names are explained, also the appeared differences.

Laburpena

Leioar antroponimo zaharra Alfonso Irigoienek aztertu zuen, bere jatorria azaldu eta hainbat toponimo eratorri aurkitu zituen. Lan honetan beste toponimo eratorri berri batzuk aurkeztuko dira, guztira bederatz, jasandako bilakaerak azalduz.

Sarrera

Leioar antroponimoaren lekuko toponimiko batzuk azalduko dira lan honetan, baita beren analisi etimologikoak ere. Lehenik antroponimoaren jatorria eta azterketa emango dira, baita zenbait eratorri toponimiko, hau guztia A. Irigoienek eskutik. Ondoren bederatz toponimo berri azalduko dira, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroakoak. Bukatzeko, toponimoak banaka aztertu ondoren multzo osoa berrikusiko da, eta aztergai izango dira jasotako aldaketak eta ondoan izan dituzten atziki toponimikoak, baita etimologien fidagarritasuna ere.

Leioar antroponimoa

*Leioar euskal antroponimoa izana da, eta bere jatorria latinean du, Irigoienek erakutsi zuen bezala. Izan ere, hari zor zaio antroponimo honen jatorria azaltzea. A. Irigoienek, bere “Algunas consideraciones sobre onomástica personal vasca” lanean *Leioar* antroponimoa eta beste zenbait aldaera lotu zituen *legionariu(m)*, latineko hitzarekin, ‘legioko, legioarekiko’ adiera emanaz.¹ Lanbide izenak antroponimo bihur-*

* Lan hau Espainiako Ministerio de Ciencia y Tecnología-k garatutako beka bati esker (FP2000-6247) sortua da.

¹ Irigoien (1977: 587-588): “LEIOAR [...] Tanto *Leioar* como las demás variantes tienen relación con *Leioario*, cfr. *tibi dompno magistro nostro patri spiritali Leioario abbati* (1024, *Irache*, doc. 2) y *tibi que domno et magistro meo patri spiritali cum coro cenobitarum functo Leyoario* (1069, *Irache*, doc. 2), y

tzeta ez da ezohikoa, cf. *Aze(a)ri*, latineko *asinarius* ‘astazain’ izenetik datorrena. Lan berean zenbait leku izen eman zituen antroponimo horretatik sortuak bezala, tartean *Leire* ospetsua² eta *Leorin*, Nafarroako Deikazteluko eta Morentingo toponimo dena.³

Urte batzuetara beste toponimo bat gehitu zuen, *Legerio*, Elorrioko (B) leku izena, bere lekuko zaharrena 1053. urteko *Legeriano* zela, *-ano* atzizkiarekin.⁴ Antroponimo honen aldaera nagusia aurkezteko orduan arazoak izan dira. Latineko iturriari begira, *legionarius* bezalako izena **legioari* bihurtuko zen, bokalarteko sudurkaria galdurik. Izan ere, bilduriko lekuko zuzen zein zeharrekoetan ez da inoiz *-n-* agertu, eta horrek esan nahi du antroponimoa euskararen arauen menpean egokitu dela. Dena den, bukaerako *-i* ez da beti agertzen, eta horrela, P. Salaberriren antroponimo honen sarrean (2003: 210) honako aldaerak daude: *Leioario*, *Lehoari*, *Leioar*, *Legoar*, *Lifuar*, *Lifuar*, *Lisuar*, *Luifar*, *Luar* eta *Liar*. Beraz, gehienetan ez da bukaerako bokalaren aztarrenik. Beharbada, izen honek euskal bilakaeraz gain, ondoren erdal bilakaera ere jaso du zenbait aldaeratan; hala ere, ondorio da **Legioari* lekuko erregularraren aldaerarik ez dagoela, ezta **Leioari*-renik ere.

Hori dela eta, aldaera nagusia hartzeko *Leioar* hautatu da, nahiz eta besteren bat ere egokia izan ahal, *Lehoari* bezala. Horrek arazo bat dakar: lan honetan erakutsitako eratorri toponimiko guztietan /r/ dago, baina *Leioar* bezalako aldaera batetik bukaerako dardarkaria /r/ dela antzematen da. Gehienetan, euskaraz hitz bukaeran *-r* badago, /r/ dardarkari anitza dago, salbuespen gutxi batzuk izan ezik. Izan ere, P. Salaberrik bildutako patronimikoetan honako hauek ageri dira (2003: 210): *Leioarriz*, *Leioarrez*, *Leoarritz*, *Lioarriz*, *Liarritz*, *Liuarriz*, *Liuarrez* eta *Lihorez*. Erraz igarri daitekeenez, batean izan ezik, beste guztietan /r/ dugu, *-r* aldaera duen izenetik sortuak

patre nostro spirituali Leorio abbate (1024, *Albelda*, doc. 30), que sin duda procede del adjetivo latino *legionariu(m)* ‘perteneciente a la legión’, con caída de *-n-* intervocálica, normal entre hablantes vascos”.

² Irigoyen, aip. lana, 588. or.: “...es probable que el mismo topónimo *Leire*, documentado antiguamente como *Leier* (1019), *Leior* (1019), *Legior* (1044), *Legore* (1052), *Leiore* (1057), *Legor* (1060) en el propio Becerro antiguo de Leire, así como *apud Legerense monasterium* y *Fortunium Legerensis monasterii abbatem* (851) en la *Epistula tertia ad Wiliesindum* de San Eulogio, proceda de una variante del *cognomen*, que como en otros muchos casos pudo haber pasado a la toponimia”.

³ Irigoyen, aip. lana, 589. or.: “No debe ser analizado independientemente otro topónimo que lleva el mismo elemento en su formación y está constatado como *Leoriain*, *Gil de* (1174, *Irache*, doc. 183), *Lehorin*, *Gil de* (1176, *Irache*, doc. 191), sin duda la misma persona, *unam pieçam que est in Leorien* (1174, *Irache*, doc. 184), con elemento final *-ain* y sus variantes, como en los casos del tipo *Belascoain*, *Ansoain*, etc., etc., que por lo general tienen como base un nombre de persona, como ya hace bastantes años señaló Julio Caro Baroja”.

⁴ Irigoien, “Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales”, 396-397. or.: “De la misma procedencia, hay en el museo de Bilbao otra estela que dice: + *Ego Lehoari / et Maria*, lectura preferible, por razones externas, a *Lehdari*. Este nombre de persona es a todas luces evolución del latín *legionarius* convertido en *cognomen* y ulteriormente en *nomen* en la Edad Media con diversas variantes, tales como *Leioar*, *Lifuar*, *Liger*, *Leier*, etc., así como también *Ligoarius Molinivarrensensis abba*, con *-g-* antiyod, documentado antes en el n° 151 de San Millán, véase § 7, y que en Navarra dio lugar al topónimo conocido actualmente como *Leire*, lugar de asentamiento del importante monasterio medieval, cfr. mi trabajo de *Euskera* XXII (1977), p. 586 y ss., y recuérdese que los santos Emeterio y Celedonio martirizados en Calahorra el siglo III eran legionarios y que la difusión del cristianismo no debió estar ajena a los mismos. Se podría añadir, por otra parte, *Legeriano*, con suf. *-ano*, véase § 19, para el año 1053, pop. *Legeri[dž]o*”.

direlako. Horrek adierazten du patronimiko hauek gehienak **Le(g)ioari* aldaeraren bokala galdu ondoren sortuak izan direla, *Leioar* berriagoaren gainean.

Bide batez, datuek analisi sakonagoa behar badute ere, hemen aztertutako toponimoetan beti /r/ agertu izanak hauen zahartasuna adieraz lezake; behintzat, uste hori sendotzeko beste datu bat gehiago litzateke.

Leioar-en toponimo aurkitu berriak

Lan honen helburua da *Leioar*-en toponimo eratorriak izan daitezkeenak plazaratzea, etimologia berrien bitartez. Toponimo berriak ordena alfabetikoan hauek dira: *Lebario* (B), *Legaria* (N), *Legarola* (G), *Legaroz* (N), *Legerieta* (N), *Legoia* (G), *Legoiaga* (G), *Lerueta* (G) eta *Lekerika* (B).

Lebario (B)

Abadiñoako leku izena. Lekuko zaharrenak xv. mende bukaerakoak dira: *la puente de Leuario* 1478 f20 53; *el dicho logar e puente llamada Leuario* 1478 f20 53; *logar e puente de Leuario* 1478 f20 53.⁵ *Lebario*-ren eratorriak badaude Bizkaiko fogerazioetan: Berrizen *Lebarioeta*,⁶ eta Iurretan eta Zornotzan, *Lebariotegi*.⁷ Itxuraz, Abadiñoako *Lebario* izenetik beste biak sortuko ziren.

Lebario leku izena azaltzeko, *-io* bukaerako zatiak aztarrena eman dezake; beste toponimo askotan bezala, *-iano* > *-io* bilakaera susma dezakegu, izan zitezkeen bilakaera iradokiz, **Lebariano* > *Lebario*. Horrela gertatu bada, bilatu behar dugu **Lebari*-formako antroponimoa. Izan ere, badago Erdi Aroaren hasieran maiz erabili izan den antroponimoa eta egokitzeko erraza, *Leioar* jatorri latinekoa (< *Legionarius*).

Lehen azaldu bezala, Irigoien izan zen *Euskera* aldizkarian antroponimo hau era zabalean landu zuen lehena.⁸ Urte batzuk geroago, Bizkaiko onomastikari emaniko lanean beste leku izen bat gehitu zuen,⁹ Bizkaiko *Legerio*, lehenengo aldiz Elorrioko 1053ko agiri ezagunean *Legeriano* itxuran agertzen dela, eta gerora *Legerio* bihurtua. Elorrioko toponimoak **Legioari* + *-ano* > *Legeriano* > *Legerio* eman zuen bezala, Abadiñoakoak bidea apur bat diferentea egin eta **Leioari* + *-ano* > **Leoariano* > **Leua-*

⁵ Bizkaiko fogerazioetan ere badaude xviii. mendeko lekukoak, s. v. *Lebario*:

Lebario [N, TO]

Lebario+ (la casa de) [Guerediaga (cofradía de)], Abadiano, 1704.

Lebario+ (la casería de) [Guerediaga (cofradía de)], Abadiano, 1796.

Lebario+ (la ferrería de) [Guerediaga (cofradía de)], Abadiano, 1796.

⁶ Irigoien & Olasoloren lanetik *Lebarioetaren* bi lekuko: “*Lebarioeta*+ (la casa de) [Eytua (cofradía de)], Berriz, 1704; eta *Levarioeta de Suso*+ (la casería de) [Andicona (cofradía de)], Berriz, 1745”; *Lebarueta*, lekuko bakarra: “*Lebarueta*+ (la casa de) [Sarria (cofradía de)], Berriz, 1704”; *Lebarieta*, bi lekuko: “*Lebarieta de Suso*+ (la casería de) [Andicona (cofradía de)], Berriz, 1796; *Lebarieta de Yuso*+ (la casería de) [Sarria (cofradía de)], Berriz, 1796) eta *Lebayeta*, lekuko bakarra (*Lebaietta*+ (la casería de) [Murgoitio (cofradía de)], Berriz, 1796”.

⁷ *Lebariotegi*, Iurretako lekukoak: “*Lebariotegi*+ (la casa de) [Orosqueta (cofradía de)], Yurreta, 1704, eta *Levariotegi*+ (la casería de) [Orosqueta (cofradía de)], Yurreta, 1745”; eta Zornotzan *Lebareotegi*: “*Leareotegi*+ (la casa de) [Bernagoitia (feligresía de)], Amorebieta, 1796”, *Lebariotegi*-ren kidea.

⁸ A. Irigoien “Algunas consideraciones sobre onomástica personal vasca”, *Euskera*, 1977.

⁹ Irigoien, “Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales”, 397. or.

riano > **Lebariano* > *Lebario*. *Leioar*-en egiturak, batez ere hasierako bi silabetan, oso errazten du aldaketak gertatzea.¹⁰

Bestalde, Elorrioko *Legerio* eta Abadiñoko *Lebario* oso hurbil daude, bi herrien artean 5 kilometroko aldea besterik ez baitago. Eta horri gaineratu behar zaio Abadiñon bertan agertu zela harri gaineko idazkun bat, IX-X. mende ingurukoa, eta testuan Irigoienek adierazi bezala *Leioar*-en lekuko zuzen bat zegoela:¹¹ “+ *Ego Lehoari / et Maria*”, lehen zegoen *Lehdari* irakurketa zuzenduz.

Zergatik ez dago **Lebarianoren* lekukorik? Ezaguna da toponimo askoren lekuko bikoitzak daudela, batetik erdal aldaera, eta bestetik euskarazkoa. Baina leku izena berandu agertzen bada gerta liteke euskal aldaera baino ez izatea, bestea aspalditik galdua baita. Hau, batez ere, eremu gutxiko toponimoekin gertatzen da. *Legerio*, adibidez, behin agertu zen *Legeriano* bezala, oso lekuko goiztiar batean, 1053an; baina gero ez zen berriro agertu, *Legerio* aldaerak erabat ordezkatu zuen. Itxuraz, antzekoa gertatu zen **Lebarianorekin*, baina honek ez zuen lortu agirietan goiz ateratzea.

Legaria

Legaria Nafarroako udalerrria da, Lizarrako merindadekoa. Azaleko eiteak erakusten du aztertutako beste toponimoekiko antzekotasuna. Agian *Leioar* antroponimotik sortu da, edo bestekotik. Lekuko zaharrenak gaur egun duen aldaera bera erakusten du, eta ondorengo mendeetakoetan *Lagari*, *Lagaria* bezalako aldaerak ageri badira ere, ez dute iraun.¹² Aldaketa bokalikoa asimilazioaz azaltzen da, *e-a* > *a-a*. Interesgarria izan daiteke XIV. mendeko *Legaria uidea*, iradokitzen baitu izenaren azken bokala ez zela euskal artikulua.¹³ Horrek zailtzen du Mikel Belaskoren hurbilketa etimologikoa, *-iri* ‘hurbil’ atzizkia tartean egon zitekeela.¹⁴

Beharbada euskal jatorrikoa ez da baina euskarak egokitutako toponimoa bai. Hasierako zatiak antzekotasun handia du hemen aztertutako toponimo batzuenarekin, *Legar-* bi toponimotan ageri da: *Legarola* eta *Legaroz*; beraz, harremana izatea ez litzateke ezinezkoa. Geratzen dena da bukaera aldea, eta agian *-ana* latin atzizkiaren aldaera dago. Euskaraz **Legariana* moduko bat *Legaria* bihurtuko zen, sudurkaria galdu eta bokal bikoitzen batzuearekin. Oztopoa izan daiteke sudurkaria behin ere ez agertzea, horrelako izenetan ohikoa da toponimoaren bi aldaera izatea, bata erromantzezkoa, bestea euskarazkoa. Lehena da agirietan ageri dena eta bestea ahozko transmisioaren bitartez bizi izan dena, mikrotoponimoetan eta agertzen dira aldaera ez-ofizialak direnak. *Legaria* toponimoan, hala izan bazen, sudurkariaren galera goiztiarra izan zen eta hala finkatu zen, antzeko kasua Bizkaiko *Legerio* litzateke, lehenengo le-

¹⁰ Hori guztia erraz antzematen da *Leioar*-ek sortutako aldaerak ikusirik: Leireko agirietako batzuk dira, *Leioar Ennecones in Sanchuessa*, 1064, 74; *Liguar Enechones*, 1080, 109; *Liar Enecones*, 1101, 190.

¹¹ Irigoien, “Las lenguas de los vizcaínos: Antroponimia y toponimia medievales”, 396. or.

¹² *Nafarroako Herri Izendegia*, 210. or.: LEGARIA. Lugar

DOC. ANT.: *Lagari*, *Lagaria* (s. XIII, GON. ARAN., p. 195; Rat. dec., f. 10).

Legaria (Cita más antigua recogida: C. 1100, LACARRA: O. c., n. 111).

Legaria uidea (en Ollobarren, 1321, LACARRA: O. c., n. 484).

Leguaría (1280, ZABALO, n. 694).

¹³ Ikusi aurreko oharra.

¹⁴ Belasko (1999), s. v. *Legaria*.

kukoan sudurkaria dago, *Legeriano*, baina geroetan ez zen berriz agertu, euskal aldaera zeharo nagusitu baitzen.¹⁵

Bada beste azalpen toponimiko bat, aurrekoaren antzekoa, baina hasierako izen antroponimikoa izan ezik, hiztegi arruntekoa litzateke, latinetikoa: *legionaria* ‘legioko, legioarekiko’ *legionarius* hitzetik sortua.¹⁶ Benetako jatorria hau balitz, bilakabidea antzekoa litzateke, sudurkaria galdu eta bokal multzoa egokitu. Baina bigarren azalpen hau onartzeko, lagungarria litzateke jakitea zergatik jasoko zuen leku horrek izendapen militarra. Testuinguru honetan historia zein arkeologia beharrezkoak lirateke izenari oinarria emateko. Lehenengo kasuan, aldiz, *Leioar* izeneko gizon batek lekuari bere izena emango zion, ez zen gehiago beharrezkoa izango.

Legarola (G)

Legarola da Aiako Kurpidea auzoko baserria. Hala ageri da I. Linazasororen *Caseries de Guipúzcoa. Gipuzkoa'ko baserriak* liburuan. Han gaineratzen du *Leola* izenez ere ezaguna zela, ziurrenik ahozko aldaera.¹⁷ *Legarolaren* bildutako lekuko zaharrena xx. mende hasierakoa da, K. Eleizalderen lanean, “*Listas alfabéticas...*” izenburukoan aurkitzen baita: *Legarola y -berri*, caserío de Aya (Gip.). Egun, *Legarolaberri* izenak ez du aipamenik, beharbada desagertu delako.

Toponimo honek bi izen ditu, eta *Leola* argi dago *Legarolaren* laburketa dela, ahozko aldaera denez: bokalarteko /g/ eta /t/ galdu dira, baita /a/ ere, azken hau bokalartean egotera iragan zelako: *Legarola* > **Leaola* > *Leola*.

Legarola izenaren analisia egiteko, erraz antzematen da bigarren elementua *ola* dela, dela ‘etxola’, dela ‘burdinola’ adierarekin. Azaldu gabe geratzen da hasierako zatia, *Legar-* eta hau ez da zaila *Leioar* antroponimoarekin lotzea, izan ere, *Legarola* > *Leola* bilakabidean gertatu den bezala, aurreko garai batean **Leioar-ola* eiteko toponimoa zela proposa liteke. Ondoren, izena soildu zen, lan honetako toponimo guztiekin gertatu den bezala, nahiz eta soilteak ondorio diferenteak utzi.

Legaroz

Nabaskozeko (N) toponimoa, 1107 metroko mendia, hain zuzen. Lekuko zaharrena xviii. mendeari dagokio: “*raso de Legaroz*” (1778), ondorengoko lekukoetan eite bera erakutsi du, bakar batean izan ezik, 1915. urteko *Ligaroz*. Kontuan izanik aurreko eta ondoko lekukoak, *Ligaroz* litzateke *Legaroz*-en aldaera, beharbada disimilazioak eragina: *Legaroz* > *Ligaroz*, *e-a* > *i-a*. Beste lekukoetan *Legaroz* ageri da, 1826, 1898 eta 1993. urteetan. Beraz, *Legaroz* litzateke analizatzeko aldaera.¹⁸

Mikel Belaskok bere *Diccionario etimológico de los nombres de los montes y ríos de Navarra* liburuan, toponimoaren informazioa eman ondoren gaineratzen du esanahia ezezaguna dela (2000: s.v. *Legaroz*).

¹⁵ Ikusi 4. oharra.

¹⁶ Agian *Lekerika*-rako ere balioko luke *Legaria*-rako aurkeztua, **Legionarica* > *Lekerika*?

¹⁷ Linazasoro, aip. lib., 87. or.: LEGAROLA (LEOLA) (prop.), KURPIDEA BALLARA, AYA.

¹⁸ Internet-eko helbidea (10-09-18): <http://toponimianavarra.tracasa.es/listaTopo.aspx?lang=eus&pag=0&nRes=20&Muni=&Conc=&Patr=legaroz>

Toponimo gehienetan bezala osagarriak bat baino gehiago izaten dira, eta honen kasuan, badirudi bi zatiz osaturik dagoela, azkeneko zatian *-oz* atzizki toponimiko ezaguna legoke, eta geratuko litzateke hasierako zatia, **Legar-*, lehen aztertutako *Legarola* toponimoan bezala. Ezaguna den bezala, *-oz* atzizkia oso hedatua dago Pirinioetako bi aldeetan, eta nahiko ugaria da. Toponimo hauetako lehen zatian antroponimo bat izan ohi da, eta *Legaroz-en Leioar* izena aurkez liteke, **Leioaroz* hipotetiko batetik toponimoa soildu zen *Legaroz* aldaeran finkatu arte.

Legerieta

Nafarroako Sartze udalerriko toponimoa, Ibiltzietako herrikoa. Lekuko zaharrena XVII. mendekoa da, *Legerieta* (1684). Beste lekuko guztiak XX. mendekoak dira, eta hauetan aldaerak ageri dira: *Egerieta* (1916), *Lecerieta* (1916), baina 1916. urtekoa ere bada *Legerieta*, egun bezala.¹⁹

Lan honetako toponimo guztiekin egin den bezala, aztertzeke aldaera nagusia aukeratu ondoren, analisia egiteko garaia da; *Legerieta* toponimoan zatiketa egiterakoan bi elementu geratzen dira, hasierako **Legeri-* ezezaguna eta bukaerako aldaeran *-eta* atzizki ezaguna.

**Legeri-* hau *Leioar*-en aldaeratzat har daiteke, izan ere, Bizkaian bada *Legerio* izeneko toponimoa, lekuko zaharrenean *Legeriano* bezala idatzirik dago, hau da, **Legeri-* + *-ano*, ondoren sudurkari gabeko euskal aldaera nagusitu zen eta *Legerio* bezala finkatu. *Legerieta*, aldiz, “PI²⁰ + *-eta*” egiturakoa da, *-eta* atzizkia antroponimoekin askotan ez lotu arren, adibideak badira, eta batzuk oso zaharrak, cf. *Donemiliagako Reja* ospetsuaren *Mariaeta* eta *Sansoheta* toponimoak, 1025 urtekoak.

Legoia

Zestoako bi baserri izen dira, bata Aizarna auzoan, bestea Lili auzoan.²¹ Azken honen Erdi Aroko lekuko zaharra du, zehazki, 1483. urtekoa: “Començando del arroyo que desçiende de *Balçola* a *Legoyaga* e dende fasya *Sastarrayn*, como va el camino e los balladares fasta el arroyo que viene de la verta de *Legoyaga*...” 1483, f124, 91. agiria.

Kontuan harturik *Legoia* eiteko bi toponimo daudela, Zestoakoak, eta *Legoiaga* ere egungo toponimoa dela, Aia herrikoa, lekukotasun honen barruan dauden toponimoak erabakigarriak izan dira lekukoa Zestoako Lili auzokoa dela zehazteko: lekukotasunean *Legoyaga*-z gain, *Balçola* eta *Sastarrayn* ageri dira, eta Linazasororen liburuan Lili auzoko *Legoia*-z gain, *Balzola*, *Balzola Berri* eta *Zastarrain* izeneko baserriak daude.²²

Beste lekuko zaharrik ez da eta Koldo Eleizalderen bilduma lanean ere ez dira agertzen, adibidez. Baina lekuko zahar honek balio du toponimoaren bilakaera azal-

¹⁹ Internet-eko helbidea (10-09-18): <http://toponimianavarra.tracasa.es/listaTopo.aspx?lang=es&pag=0&nRes=20&Muni=&Conc=&Patr=legerieta>

²⁰ PI = Pertsona izena.

²¹ Linazasororen aip. liburua, 138. or.: LEGOIA (col.), AIZARNA BALLARA, ZESTUA; eta 140. or.: LEGOIA (prop.), LILI BALLARA, ZESTUA.

²² Linazasoro, aipatutako liburua, 140. or.: LILI BALLARA: ARTZABALETAKO, BALZOLA, BALZOLA BERRI, ERROTA ZAR, LEGOIA, LILIBE, OLAZAR, OLALDE, PALAZIO eta ZASTARRAIN.

tzeko: *Legoiaga* > **Legoiā* > *Legoiā*, bokal arteko herskari ahostuna desagertu zen eta bokal bikoitza soildu.

Zestoako Lili auzoko *Legoiā* toponimoaren bilakaera horrelakoa izan bada, berdin gertatuko zitzaion Zestoako Aizarnakoari.

Etimologiari dagokionez, lan honetako toponimo guztiekin bezala, bi elementuz osaturik dago, azkena *-aga* atzizki toponimikoa dela, **Legoi-* + *-aga*. **Legoi-* lehen zatia *Leioar*-en aldaeratzat har liteke, zenbait aldaketa tarteko direla: **Leioari* > **Leoari* > **Leori* > **Legori* > **Legoi* bilakaera edo antzekoa izan da. Gerta liteke toponimoa eratu zenean **Leioari-aga* izatea, baina jakinik antroponimo honek aldaera ugari ezagutu dituela, beste aldaeretakoa bat ere izan zitekeen hasierako eitea.²³

Aldatu gabeko gorde den silaba bakarra lehehengoa izan da, beste toponimo era-ortrietan bezala.

Legoiaga

Aiako (G) Santio erreka auzoko baserria da. Bildutako lehenengo lekukoa, xx. mende hasierakoa da, eta idatzirik dago K. Eleizalderen bilduma lanean: *Legoyaga*, caserío de Aya (Gip.).²⁴ Eta horrela irau du gaur egunera arte, I. Linazarosoren *Caseríos de Guipúzcoa. Gipuzkoa'ko baserriak* liburuan agertzen den bezala.²⁵

Etimologiari dagokionez, Zestoako *Legoiā* toponimoetarako azaldua kontuan hartu behar dugu, Lili auzoko lekuko zaharrena *Legoyaga* zen, Aiako hau bezala. Beraz, toponimo zaharrak *Legoiaga* eitea izan zuen, eta ondoren zabaldu zen, Zestoatik Aiara edo alderantziz, baina Zestoakoak *Legoiā*-ra aldatu ziren bitartean Aiakoak eutsi zion aldaera zaharrari, eta hala finkatu da. Etimologia, *Legoiā*-ri azaldutakoa honetarako balio du, **Legoi-* + *-aga*. Eta **Legoi-* izango zen *Leioar*-en aldaera bat. Baina zalantzarako lekua bada, azalpena 23. oharrean.

Lerueta

Egun, *Lerueta* da Hondarribiko leku izen bat. Izen honek aldaketa oso nabarmenak izan ditu, kontuan izanik bere lehenengo lekukoa *Leyurieta* dela. Bi aldaerak lotu zituena Juan San Martin izan zen, 1371. urteko agiri zahar batean zeuden toponimoak egungoekin lotzeko saiakera batean.²⁶

²³ Bada beste aukera etimologiko bat; izan ere, *legoi* izan da *lehoi* animalia izenaren aldaeretakoa bat (OEH, s. v. *lehoi*), eta alde fonetikotik hau onartzeko oztoporik ez bada ere, alderdi semantikoa kontuan hartuz, zaila egiten da euskal lurretan izatea leku bat, 'lehoi eremua' izendatzeko, halaxe izango baitzen *Legoiaga*-ren esanahia. Ez da zazpi lurraldeetan ezagutzen *lehoi* duen toponimorik, edo, behintzat, ez da aipatu toponimiazko testu nagusietan. Antroponimoa ere izan bada *Leon* eta euskal kidea izanez gero *Lehoi* edo *Legoi* izan zitekeen, baina horrelakorik ez da bildu. Beraz, aukera bada uste izateko *Legoiaga* toponimoan **legoi-* 'lehoi' dela, animalia izena edo antroponimoa, baina aukera oso txikia da eta ez da halakorik agertu oraingoz.

²⁴ K. Eleizalde "Listas alfabéticas de voces toponomásticas vascas", s. v. *Legoyaga*.

²⁵ Linazaroso, aipatutako liburua, 88. or.: LEGOYAGA (col.), SANTIYO ERREKA (Barrio La Ría), Aya.

²⁶ J. San Martin "Introducción a la toponomástica guipuzcoana", 276. or.: "Los nombres más antiguos hasta ahora localizados se remontan a 1371. Que corresponden a la trashumancia de Aralar a Jaizkibel; San Miguel Excelsis enviaba sus ganados a pastar a los yermos de Hondarribia «en término clamado

Juan San Martin-ek *Leuta* eman zuen egungo aldaeratzat, baina *Lerueta* normalizatu da.²⁷ Ikusten denez, *Leuta* litzateke bilakabide luzearen azken urratsa, *Leiurieta* abiaburua zela, tarteko aldaera ugari izango zirela.

Lekuko zaharrena ez da Juan San Martinek aipatua, bada zaharragoa den beste bat, 1230. urte ingurukoa: “Bostaliças de *Leyurieta* et *Leiçanauar*. Sepan todos aqueylos que esta carta verán, que yo don Miguel de Gaçtelu dexo a San Miguel de Çelsi sus bostaliças *Leyurieta* et *Leyçanauar*, que las tenía forçadas...”²⁸ Agirian ez da adierazten Hondarribiko toponimoa denik, baina *Leyurieta* ondoko *Leiçanauar* ere agertzen da 1371. urteko testuan, eta beraz, toponimo bera dela argi geratzen da.

Analisia egiteko lekuko zaharretik hasi beharra dago, honek ez badu oztoporik jatorizat hartzeko, idazketa akatsa dela, edo beste arazoren batengatik. *Leiurieta* lekukoak ez du inolako arazorik azterketa egiteko eta toponimo paraleloa, zalantzarik gabe, *Lege-rieta* litzateke. Azken honetan bezala, *-eta* atzizkia ere izango litzateke bukaera aldean dagoena, eta hasierakoan, aldiz, **Leiuri-* dago, eta hau **Legeri-* zatiaren kidea litzateke.

Bilakaera ez da berdina izan, batean **Leioari* > **Legeri-* izan zen eta honetan, aldiz, **Leioari* > **Leiuri-*. *Leire* nafar toponimoaren aldaera ugarien artean *Leiuri* dago,²⁹ eta Irigoienek adierazi zuen bezala,³⁰ *Leire*-ren jatorria *Leioar* antroponimoan bilatu beharra zegoen.

Jog, e los seles que se claman Muginça, Adialove, Gaiztanos, Leyurieta, Leiçanavar». De los mismos hemos podido identificar los tres últimos que hoy se conocen por Gaztarrotz, Leuta y Lexanabar”.

²⁷ J.J. Furundarenaren *Hondarribiko toponimia*, 527. or.:

Lerueta

Kontzeptua: Saroia

Iturriak: 1371: *Leyurieta* (sel) Jai. (263. or.)

Kokagunea: 40.56.8?

Oharrak: Ik. *Jog* fitxa.

Lerueta

Kontzeptua: Lekua

Iturriak: 1703: *Larueta* C-5-I-3-2

1704: *Lerueta* E-7-II-17-21 (5. or.)

1705: *Lerueta* C-5-I-7-2

1765: *larroeta* C-5-I-6 (177. or.)

1766: *Legueta* (paraje) Por. V (210. or.)

1768: *Lerueta* C-5-II-9-2 (137. or.)

1808: *Lerueta* (705. or.)/ *Larueta* (728. or.) C-5-I-19

1840: *Leruete* C-5-II-2-2 (13. or.)

1856: *Legüeta* C-5-II-10-2 (Incendios)

1899: *Legueta* D-7-2-2

1919: *Legueta* D-7-1-8

1953: *Leuta* (replado Herencin-) C-5-II-10-3

Ebakera: 1992: *Leuta* Jose Mari Gonzalez

1992: *Leüta* (e/u) Ignacio Etxebeste

1992: *Leuta* Jose Igiñiz

²⁸ *Colección Diplomática de la Catedral de Pamplona. 829-1243*, 564. agiria, 476. or.

²⁹ Martín Duque, *Documentación Medieval de Leire (siglos IX a XII)*, 1064. urteko 72. agiria: *Sancti Saluatoris de Leiuri, Prior domno Belasio de Leiuri* 1064, Leire, 72. agiria. Leireko Erdi Aroko agiriak biltzen duen liburuaren aurkibidean *Leire* izenaren honako aldaerak ageri dira: *Lairensis*, *Leger*, *Legere*, *Legerior*, *Legor*, *Legore*, *Legurensis*, *Leier*, *Leior*, *Leiore*, *Leiori*, *Leioris*, *Leiro*, *Leiuri*, *Leyere*, *Leyor*, *Leyore* eta *Liger*.

³⁰ Ikus lan honetako 2. oharra.

Azkenerako geratzen da ohar semantiko bat, garrantzizkoa izan daitekeena. Argi geratu da egungo *Lerueta* lehen *Leiurieta* zela, eta hau **Leiuri-* + *-eta* dela. Zalantza lehen elementuan geratzen da, **Leioari*-ren ondorengoetako bat dela ere nahiko argi ikusten da, baina toponimo honen oinarrian dagoena zein da, antroponimoa ala toponimoa? Izan ere, *Leiuri* inoiz erabili bada *Leire* toponimoa izendatzeko, gerta liteke *Leiurieta* izatea, Nafarroako toponimoaren isla bat, cf. *Gordoa* (A) eta Espainiako *Córdoba*, Nafarroako *Tebas* eta Greziakoa. Batzuetan, toponimo originaletik bereizteko atzizki txikigarria izan daitekeena dute: *Larraga* eta *Larragueta*, *Córdoba* eta Nafarroako *Cordobilla*. Hala ere, *-eta* atzizki txikigarria erromantzekoa da eta nekez ulertuko zen ingurune euskaldunean erabili izana. Horregatik, aukera gehiago daude *Lerueta* toponimoaren oinarria **Leiuri* izatea, **Leioari* giza izenaren aldaeretako bat, ez leku izenetik eratorria.

Lekerika

Bizkaian zehar zabaldurik dago *Lekerika*, baina iturburua Elorrioko *Lekeriketa* auzoa izan daiteke, lehen *Lekerika* izana. Elorrioko *Lekeriketa* auzoa bada, han *Lekerikarte*, *Lekerikabarrena*, *Lekerikaonandia* eta *Lekerikaorbe* toponimo eratorriak daude.³¹ Arrietako toponimoa ere bada *Lekerika*,³² eta Morgako (B) *Lekerika* auzoa ere izan zen,³³ egun *Lekerikena* eta *Lekerikazorrotza* leku izen eratorriak dau-

³¹ *Lekerikarte*

Irigoien & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequericarte (la caseria de) [Arguineta (cofradia de)], Elorrio, 1796.

Lequericarte (la caseria de) [Lequerica (varrio de)], Elorrio, 1745.

Lequericarte (la casa de), Elorrio, 1641.

Lekerikabarrena

Irigoien & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica_Barrena (la caseria de) [Arguineta (cofradia de)], Echabari (San_Agustin de), 1704.

Lequerica_Varrena (la caseria de) [Lequerica (varrio de)], Elorrio, 1745.

Lequericavarrena (la caseria de) [Arguineta (cofradia de)], Elorrio, 1796.

Lekerikaonandia

Irigoien & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica_Onandia (la caseria de) [Arguineta (cofradia de)], Echabari (San_Agustin de), 1704.

Lequerica_Onandia (la caseria de) [Arguineta (cofradia de)], Elorrio, 1796.

Lequerica_Onandia (la caseria de) [Lequerica (varrio de)], Elorrio, 1745.

Lekerikaorbe

Irigoien & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica_Orbe (la caseria de) [Arguineta (cofradia de)], Echabari (San_Agustin de), 1704.

Lequerica_Orbe (la caseria de) [Lequerica (varrio de)], Elorrio, 1745.

Lequerica_Orbe (la casa de), Elorrio, 1641.

Lequerica_Orbe (la caseria de) [Arguineta (cofradia de)], Elorrio, 1796.

³² Irigoien & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica_Goycoa (la casa de), Arrieta, 1796, 1799.

Lequerica_Goxeazcoa (la caseria de), Ar(r)ieta, 1641.

Lequerica_de_Arriba (la caseria de), Arrieta, 1745.

³³ Irigoien & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica (la casa de), Morga, 1641.

Lequerica (uarrio de), Morga, 1704.

de.³⁴ Azkenik, Nabarnizko etxe multzoa da, tartean *Lekerika aldekoa* eta *Lekerika uriarte* izeneko etxeekin.³⁵

Lekukoei dagokionez, *Lekerika* izenak ez du aldaera askorik erakutsi, bildutako corpusaren artean behin bakarra aurkitu izan da, *Lekerita*; aldaketa oso erraz azaltzen da, ez bada idazketa-irakurketa akatsa izan, *Lekerika* > *Lekerita*,³⁶ herskari belareen disimilazioagatik, *k-k* > *k-t*. Hala ere, argi dago *Lekerika* forma nagusia eta ia bakarra dela: *Juan de Lequeryca* 1464, f71 100. or.; *Joan de Lequerica* 1494, f126, 68; *Martin de Lequerica* c.1494, f126, 68; *Juan Perez de Lequerica* 1499, f93, 5; *Pedro de Lequerica* 1504, f21, 134, beste askoren artean.

Elorrioko lekuko zaharrenek, baita XVII. eta XVII. mendekoek ere, *Lekerika* aldaera erakusten duten bitartean,³⁷ egun *Lekeriketa* aldaera da normalizatua dagoena, ahoz *Leiketa* ere ezaguna dena.³⁸ *Lekeriketa*, argi dagoenez, *Lekerika* + *-eta* elementuez osaturik dago. *Lekerika* auzoan zenbait etxe *Lekerika* izenaz osaturik zeuden, *Lekerikarte*, *Lekerikabarrena*, *Lekerikaonandia* eta *Lekerikaorbe*. Beraz, azkenean auzoan *Lekerika* ugari izatean *-eta* atzizki multzokaria gehitu zitzaion leku izen zaharrari, *Lekerika* bat baino gehiago zeudelako.

Azterketa etimologikoa egin baino lehenago ikustekoa izango da besteek idatzi dutena. Lehenengo Menendez Pidal da, bere "Toponimia" lanean, adierazi zuen Es-

³⁴ *Lekerikena*

Irigoién & Olasolo: **Lequeriquena** [N, TO]

Lequeriquena (la casa de), Morga, 1796.

Lequeriquena (la caseria de), Morga, 1745.

Lequeriquena (la caseria de) [Lequerica (uarrio de)], Morga, 1704.

Lekerikazorroza

Irigoién & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica_Zorroza (la casa de), Morga, 1796.

Lequerica_Corroça (la casa de), Morga, 1641.

Lequerica_Zorrozua (la caseria de), Morga, 1745.

³⁵ *Lekerika*

Irigoién & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica (varrio de), Nabarniz, 1745.

Lekerika aldekoa

Irigoién & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica_Aldecoa (la casa de), Nabarniz, 1796.

Lekerika uriarte

Irigoién & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica_Uriarte (la casa de), Nabarniz, 1796.

³⁶ *Ynigo Peres de Lequerita*, 1390, f69, 46. ag.; agiri berean orrialde batzuen ondoren: *Ynigo Peres de Lequerica*, 1390, f69, 46. ag.

³⁷ Irigoien & Olasolo: **Lequerica** [N, TO]

Lequerica (barrio de), Elorrio, 1641.

Lequerica (la casa azesoria a la de) [Lequerica (varrio de)], Elorrio, 1745.

Lequerica (la casa texera de) [Arguinetta (cofradía de)], Elorrio, 1796.

Lequerica (la caseria de) [Lequerica (varrio de)], Elorrio, 1745.

Lequerica (las dos caserías nombradas) [Arguinetta (cofradía de)], Elorrio, 1796.

Lequerica (varrio de) [Zenita y Galarza (varrio de)], Elorrio, 1745.

³⁸ Míxelena (1971: 155, 30. oh.): "Como el apellido *Lequerica* es de los que han sonado, y suenan por ahí, vale la pena de indicar que el nombre vasco de la barriada de ese nombre en Elorrio es *Leiketa*, con nombres de casas como *Leikabarren*, *Leikarte*. Véase SANTOS DE PAGADIGORRIA *Matricula y padrón de los caballeros hijosdalgo de esta... Villa de Helorrio*, Bilbao, 1965, página 377".

painiako Castellongo *Jérica* leku izenean zegoen bigarren elementua, *Lekerika* edo *Langarika* toponimoetan zegoen bera zela.³⁹

Ondorengo Justo Garateren lan batekoa da,⁴⁰ han *Legerio*, *Lekeitio*, *Legeridio* eta *Lekerika* lotu zituen, *legerio* gaztaina mota bat zela eta hortik sortuak izan zitezkeela aipaturiko toponimoak. Gainera, *Lekerika*-ren sorburua *Lekeriaga* eiteko toponimo asmatuarekin lotu zuen. Antzekotasun formala kontuan hartu zuen baina bestelako azalpenik ez zuen eman, bilakaera fonetikoez adibidez.

Legerio, lan honen hasieran ikusi bezala, *Legeriano* zen lehenago eta *-ano* atzizkia bazuen. *Lekerika* azaltzeko **Lekeriaga* moduko leku izena asmatu zuen, nahiz eta ziu-rrenik ez den inoiz halakorik izan. *Lekeitio*, Irigoienek *Nicetus* antroponimoarekin lotu zuen,⁴¹ inolako oztoporik ez duen etimologia eman ez eta *Legeridio* ere azaltzen da Garateren testuan baina ez du iturririk eman eta ezin jakin ustezko toponimo honen kokapena edo jatorria.

Hurrengo saio etimologikoa I. Lopez Mendizabalena da, baina hau, bere bildumako toponimo ugari bezala, erabat baliogabeturik geratzen da egilearen aurritzi etimologikoengatik, uste baitzuen euskal toponimo ia guztiak landare izenetatik zetozela. Horrela, *Lekerika* azaltzeko honakoa idatzi zuen bere liburuan:⁴² “Lequerica (Lekerika), en Nabarniz y Elorrio, B. 1634. Juncal (de *eke*, *leze*, *lezer*, junco, y el suf. *-ika*) - zarzal (de *azar*, *akar*, *ekar*, zarza, y el suf. *-ika*) - retamal”.

Azkenik, F. Fernández Palaciosen *Lengua e historia del Asón al Cadagua: (épocas prerromana y romana)* izenburuko tesian, 1.107. or.,⁴³ Barakaldoko *Lekerika* topo-

³⁹ Apud Fernando Palacios, 1107. or., 2897. oharrean: “Menéndez Pidal, «Toponimia», 1968: 240-1, al tratar del NL *Jérica* (Castellón), documentado *Exerica*, señalaba que su segundo elemento será el mismo que el de *Lequerica* (Vizcaya), *Langarica* (Álava), etc.”.

⁴⁰ Justo Garate, “XIII contribución al diccionario vasco”, *FLV* 15, 336. or.: “LEGERIO. Es una variedad de castaño y de esa voz pueden proceder probablemente los topónimos Lekeitio, Legeridio y Lekerika (= Lekeriaga)...”.

⁴¹ Irigoyen (1997 [1985]:, 408): “En el origen de *Lequeitio* hemos de ver también un nombre de persona. *Maximinus Nikeiti* (953, *Oviedo*, doc. 26) (123), *Nequeti* (956, *Valpuesta*, doc. XXXIII, y 958 o 959-966, doc. XXXVI), *ego Munnio Nekeiti et Garçia Nekeiti* (1079, *Valbanera*, doc. 106), etc., se registran en la Edad Media. Se trata del nombre de persona *Niceti(us)*, doblete de *Nicetus*, difundido por el cristianismo, que entre hablantes vascos no sufrió la asibilación del grupo *ce*, manteniéndose como *ke*”.

⁴² Isaac Lopez Mendizabal “Etimologías de apellidos vascos”, 585. or.

⁴³ “*Lekerika* (Baracaldo)

Sasía, 1966.

Dejando aparte la etimología fitonímica propia de I. López de Mendizábal (*Apellidos*: 585a, quien ofrece *Lequerica-Gaztelu* en Elorrio y *Lequericabeascoa* en Vizcaya también), hay que recordar que hubo en Francia un río *Ligericus*, actual Loiret, afluente del Loira, y que el Ravenate nombra una *civitas Ligeris* «unterhalb Trier» (Holder, 2, 1904: col. 221). En Gard encuentran A. Dauzat et al. *Signal de la Liquiere* (Dauzat et al., *Rivières, montagnes*, 1978: 166b), cuya base la remontan a un preindoeuropeo **lekk-* “piedra” (véase, p.e., la p. 165b).

Licerici (gen.) se atestigua como NP en Valladolid, cf. Abascal: 400a; de un nombre así procede la denominación de nuestro lugar, cuya formación debe de ser antigua porque la *-c-* conserva su sonido etimológico, aunque no sabemos en qué época haya podido implantarse tal NL en nuestra zona. A propósito de NNP de este tipo señala Irigoyen, A., *La lengua vasca en relación con la antroponimia y otras cuestiones medievales*, Vitoria, 1983, p. 8 que poseen un origen latino con rasgos fonéticos arcaizantes o con evolución propia de los latinismos, recogiendo *Nequeti*, *Nikeiti*, *Dulquiti*, *Uinquenti*, *Laquenti(ce)* y *Marti* entre los más relevantes para nuestro propósito”.

nimoaz ari delarik Frantziako *Ligericus* izeneko ibaia aipatzen du, egun *Loiret* dena, baita antzinako *civitas Ligeris* izeneko lekua. Lotura zuzenagoa izango luke, dena den, *Licerici* antroponimoak, lekuko honetan kasu genitiboan dagoenak.

Beharbada *Lekerika*-ren jatorria *Licericus* bezalako antroponimoan izan liteke, baina badira zenbait oztopo, hasteko toponimoaren lehenengo silabako *Le-*, *Leioar*-en toponimo eratorri guztietan berdin geratzen dena. Hala ere, **Likerika* > *Lekerika* bezalako asimilazioa ez litzateke ezohikoa, baina *i-e-i* bezalako hurrenkera bokalikoa izanik, errazagoa litzateke *i-i-i* bezalako batera asimilatzea.

Oztopo nagusia ez da fonetikoa, kopuruzkoa baizik. *Leioar*-en eratorriak, zuzenak (giza izenak) eta zeharrekoak (leku izenak) ugariak dira euskal eremuan, *Licericus*, aldiz, behin ere ez da agertu, ezta horren eratorri izan zitezkeenak ere. Are gehiago, *Hispaniarako* J.M. Abascal-en *Los nombres personales en las inscripciones latinas de Hispania* liburuan lekuko bakarra dago, *Licericus*, 112. or.: [*Claudi*]us *Licericus* (*Licerici*, gen.): Valladolid. AE 1977, 493.

Lekuko zaharren urritasunari kontrajarri behar zaio *Leioar*-en ugaritasuna, eta gaineratu behar da Elorrioko *Lekerika* zaharra, egun *Lekeriketa*, ez dela bakarrik: Elorrioren bertan *Legerio* dago, Irigoienek maisutasunez aspaldi azaldua.

Hori guztia dela eta, **Legeri-* + *-ika* bezalako osaera proposatzea zilegizkoa da, ondoren **Legerika* > *Lekerika* bilakaera gertatu delarik. Beharbada lan honetan agertzen diren aldaketa fonetiko ugarien artean hau da azaltzeko zailena, bitxia ez da, azken batean asimilazioa litzateke: **Legerika* > *Lekerika*, baina ez da batere ohikoa. Agian antzekoa gertatu zen *Lekutio* izenarekin, J. Etxaidek 1961. urtean bildua, *Legutiano* (A) izan zitekeenaren ondorengoa esateko.⁴⁴ Hala bada, bilakaera *Legutiano* > **Legutio* > *Lekutio*, izango zen, azken urrats honetan herskariaren ahoskabetasun asimilazioa gertatuaz. **Legerika* > *Lekerika* aldaketan, errazagoa izango zen biak herskari belarek zirelako, eta orduan bien arteko asimilazioa osoa izango litzatekeelako.

Bukatzeko

Lan honi bukaera emateko, toponimoak banaka aztertu ondoren guztiak batera hartuko dira, analisia osoagoa egiteko. Hiru alde nabarmenduko dira, aldaketa fonetikoak, toponimoen osaera, —honetan antroponimoak ez dira orain aztertuko baina bai lagungarri izan dituzten elementuak, gehienetan atzizkiak—, eta etimologiei begirada orokorra.

⁴⁴ Onomastika Batzordea, “Legutio”, *Euskera* 2008, 81. or.: “xx. mendean Eusko Pizkundea galdutako herri izen asko berpizten saiatu zen, haien artean *Legutiano*. Ondoren, 1913an herrian inauguratutako batzokia *Legutianoko batzokia* izendatu zuten eta, ezaguna den bezala, urte batzuk geroago bertan izandako guduarengatik *Legutiano* izenak hedadura handia izan zuen. Euskaltzaindiak 1979an Euskal Herriko udalen izendegia aztertzean gogoan izan zuen 1961ean Jon Etxaide euskaltzain eta idazle ezagunak eginitako ekarpena. Etxaide jaunak zioenez, herri honi inguruko euskaldun batzuek *Lekutio* deitzen zioten. Halaber, Akademiak kontuan izan zuen zenbait lekutako euskaldunek erabiltzen zuten *Billerle* izendapena, alegia, *Villarreal* izen erromantzearen euskal aldaera”.

Aldaketa fonetikoak

Argi geratu den bezala, *Leioar* antroponimoak oso aldakortasun handia erakutsi du toponimo eratorrietan. Hauetan guztietan aldatu gabe geratu dena lehenengo silaba izan da, *Le-*, besteak era batera edo bestera aldatu dira, arrazoi nagusia *-eioa-* bokal elkarketa dela. Normalean bokal bat edo gehiago ezabatu dira, gehienetan /i/: *Lebario*, *Legaria*, *Legarola*, *Legaroz*, *Legerieta*, *Legoia*, *Legoiaga* eta *Lekerika* toponimoetan. Baina *Leiuurieta* (egungo *Leruta*) salbuespena da. Bestalde, /o/ gehienetan galdu da, *Legaria*, *Legarola*, *Legaroz*, *Legerieta* eta *Lekerika* toponimoetan, baina gorde da *Legoia*, *Legoiaga* gipuzkoarretan eta aldatu /b/ hartuz: *Lebario* eta /u/ bihurtuz: *Leiuurieta*.

Azkena, /a/ gehienetan gorde da: *Lebario*, *Legaria*, *Legarola* eta *Legaroz* edo /e/ bihurtu da, bokal asimilazioaz, *Legerieta* eta *Lekerika* bezalakoetan, baina galdu ere egin da: *Legoia*, *Legoiaga* eta *Leiuurieta*.

Kontsonantei dagokienez, /t/ gehienetan geratu da: *Lebario*, *Legaria*, *Legarola*, *Legaroz*, *Legerieta*, *Leiuurieta* eta *Lekerika*, baina galdu da behin edo: *Legoia* eta *Legoiaga*. Gainera, ez da ahaztu behar lehenengo taldeko batzuetan ahozko aldaeretan /t/ gabe geratu direla: *Legarola* (> *Leola*), *Leiuurieta* (normalizatua *Lerueta*, baina *Leuta* ere ezaguna da).

Bokalen galera dela eta kontsonante epentetiko batzuk sortu dira, izenen egitura silabikoa gordetzeko edo *antiyod* bezala egoteko, ia guztietan /g/ izan da: *Legaria*, *Legarola*, *Legaroz*, *Legerieta*, *Legoia*, *Legoiaga*, eta *Lekerika*. Hala ere, gerta liteke belarea, zenbait kasutan, zaharra izatea, **Legionarius*-en ondorengo zuzena. Azken honetan tarteko urratsa **Legerika* izan zitekeela kontuan harturik. Baina bi geratzen dira /g/ gabe, *Lebario* eta *Leiuurieta*, bilakaera antzekoa izan dutenak: bietan tarteko /o/ aldatu da eta /u/ bihurtu: **Leoario* > **Leuario* eta **Leiorieta* > *Leiuurieta*, baina Bizkaiko toponimoa /u/ bokal artean izanik /b/ bihurtu da.

Bilakaera guztiak erraz azaltzen dira, ohikoak baitira euskal izenekin. Azkenik, *Lekerika* geratzen da, **Legerika* ustezko baten aldaera, ez da aldaketa arrunta, baina eka-rritako adibideak erakusten du, gertatu, gertatu dela, ezohikoa bada ere.

Atzizkiak

Leioar-en toponimo eratorri hauetan antroponimoa ez da bakarrik agertzen eta ohikoena da atzizki batekin agertzea, hala gertatu da bilduma honetako toponimo gehienekin, batean (*Legarola*) izan ezik. Honek *ola* izena du ondoan, 'etxola, burdinola' adieraduna.

Besteetan, atzizkiak dira toponimoen oinarriaren laguntzaile. Horrek, beharbada, *Leioar*-en antzinatasunaren alde hitz egiten du, Erdi Aroko bildumetan *Leioar* ez zen 1500. urteraino helduko, eta ziurrenik askoz lehenago desagertu zen. Eta atzizki hauetakoa asko ez ziren hain berandura iritsiko, *-ika* eta *-oz* bezala, adibidez.

Atzizkiak dira *-aga* (*Legoia*, *Legoiaga*), *-ana* (*Legaria?*), *-ano* (*Lebario*), *-eta* (*Legerieta*, *Leiuurieta*), *-ika* (*Lekerika*) eta *-oz* (*Legaroz*). Gainera, badaude beste bi toponimo ezagun hemen aztertu ez direnak, eta Irigoienek aspaldi etimologiaz hornituak: *-ano* atzizkiarekin *Legerio* (B) eta *-ain* atzizkiduna dena, *Leorin* (N).

Hau ez da atzizki toponimiko hauetaz aritzeko lekua baina guztiak dira aski ezagunak, gehienak antroponimoekin lotuak (-*aga* eta -*eta* nolabaiteko salbuespenak lirateke), eta gutxienez bi, latin jatorrikozat har daitezkeenak, -*ano* eta -*ika*, jakinik *Leioar*-ek ere latin jatorria duela, toponimoen sorkuntza data kasu batzuetan oso goiztiarra izan liteke, erromatarren garaikoa, beharbada. Eta besteetarako sortzeko muga 1500 baino askoz lehenago bukatua egongo zen.

Etimologiak

Hemen bederatzi toponimo izan dira aztergai, edo zortzi kontuan izanik *Legoi*a eta *Legoiaga* leku izenek jatorri bera dutela, eta bakoitzaren etimologian ziurtasun maila bat bada. Nahiz eta pentsatu etimologia guztien zuzentasunean, arrazoiak daude batzuetan zalantzarako lekua emateko. Hala gertatzen da, adibidez *Lekerika*-rekin, proposatzen den azken aldaketa **Legerika* > *Lekerika* ohikoa ez dela, edo *Legoi*a-*Legoiaga* toponimoekin, erakusten duten aldaera besteetatik urruntzen delako.

Azken batean *Leioar* bezalako izena egonkorra ez izatea ez da batere harritzekoa. Toponimoen oinarriaren agerpen askotarikoaren arrazoi nagusia antroponimoaren egitura fonetikokoa bada, ezin ahaztu lan honetako toponimo gehienak txikiak izanik, laburtzeko aukera gehiago izan dutela, *Legarola* > *Leola* bezala, edo *Leiurieta* > *Leuta*, ahaztu gabe **Lekeriketa* > *Leiketa*, tartean bokal bat, dardarkari bat eta /k/ herskaria ere ezabatu dira. Izan ere, *Lekerika* bezalako izena aski goiz finkatu zen, baina beste asko mendeetako erabilerak higatu ditu, oso berandu arte ez baitira finkatu, *Legoi*a-*Legoiaga* toponimo bikotean, Aiako *Legoiaga* finkaturik geratu zen bitartean, Zestoa-koak gehiago laburtu ziren.

Azkenerako geratzen da *Legaria* izenarena. Hemen aurkeztutako etimologiak ez du akats formalik, baina gerta daiteke beste bat hobea izatea, **Legionaria* > *Legaria* aldaketa zuzena izan daitekeela ahaztu gabe. Oraingoz ez da irizpiderik baten ala bestearen alde egiteko. Beharbada, bada etimologia betegarriagorik, hemen aurkeztutakoak alda ditzakeena.

Laburdurak

- f20: Hidalgo de Cisneros Amestoy, C. *et al.*, 1989, *Colección Documental del Archivo Municipal de Durango. Tomo 1*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 20, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f21: Hidalgo de Cisneros, C. *et al.*, 1989, *Colección Documental del Archivo Municipal de Durango. Tomo II*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 21, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f71: Enríquez, J. *et al.*, 1996, *Repartimientos y Foguera-Vecindario de Bilbao (1464-1492)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 71, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f93: Bazán, I. & M.A. Martín, 1999, *Colección Documental de la Cuadrilla Alavesa de Zuia. I. Archivo Municipal de Aramaio*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 93, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- f124: Barrena, E. & V.J. Herrero, 2006, *Archivo municipal de Deba. II. Libro de apeos y ventas de tierras concegiles. (1482-1483)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 124, Eusko Ikaskuntza, Donostia.

f126: Enríquez, J. & C. Hidalgo de Cisneros & A. Martínez, 2005, *Archivo Foral de Bizkaia. Sección Judicial. Documentación Medieval (1284-1520)*, Fuentes documentales medievales del País Vasco 126, Eusko Ikaskuntza, Donostia.

Bibliografía

- Abascal, J.M., 1994, *Los nombres personales en las inscripciones latinas de Hispania*, Universidad de Murcia-Universidad Complutense de Madrid, Murcia.
- Belasko, M., 1999, *Diccionario etimológico de los nombres de los pueblos, villas y ciudades de Navarra. Apellidos navarros*, Pamiela, Iruñea.
- , 2000, *Diccionario etimológico de los nombres de los montes y ríos de Navarra*, Pamiela, Iruñea.
- Elizalde, L., 1922-1936, «Listas alfabéticas de voces toponomásticas vascas», *RIEV* 13-27. Euskaltzaindia, 1990, *Nafarroako Herri Izendegia*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- Fernández Palacios, F., 2002, *Lengua e historia del Asón al Cadagua: (épocas prerromana y romana)*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid.
- Furundarena, J.J., 2002, «Hondarribiko toponimia», *Onomasticon Vasconiae* 23, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Garate, J., 1973, «XIII contribución al diccionario vasco», *FLV* 15, 319-338.
- Góñi, J., 1997, *Colección Diplomática de la Catedral de Pamplona. 829-1243*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- Irigoién, A., 1977, «Algunas consideraciones sobre onomástica personal vasca», *Euskera* XXII, 561-607.
- , 1997 [1985], «Las lenguas de los vizcainos: Antroponimia y toponimia medievales», in *Opera selecta*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- Irigoién, A. & E. Olasolo, 1998, *Nombres de familia y oicónimos en las fogueraciones de Bizkaia de los siglos XVII y XVIII*, Bizkaiko Batzar Nagusiak, Bilbo.
- Linazasoro, I., 1974, *Caseríos de Guipúzcoa. Gipuzkoa'ko baserriak*, Ediciones de la Caja de Ahorros Provincial de Guipúzcoa, Donostia.
- Lopez Mendizábal, I., 1958, *Etimologías de apellidos vascos*, Ediciones Librería del colegio, Buenos Aires.
- Martín Duque, A., 1983, *Documentación Medieval de Leire (siglos IX a XII)*, Nafarroako Foru Aldundia, Príncipe de Viana, Iruñea.
- Mitxelena, K., 1971 [1987], «Toponimia, léxico y gramática», *Palabras y Textos*, 141-167, UPV/EHU, Gasteiz.
- Mitxelena, K. & I. Sarasola, 1987-2005, *Orotariko Euskal Hiztegia*, Euskaltzaindia, Bilbo, 16 lib.
- Onomastika Batzordea, 2008, «Legutio», *Euskera* LIII, 81-82.
- Salaberri, P., 2003, *Euskal Deiturategia: Patronimia*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo.
- San Martín, J., 1991, «Introducción a la toponomástica guipuzcoana», *Actas de las I Jornadas de Onomástica, Toponimia. Vitoria-Gasteiz, Abril de 1986 / Onomastika Jardunaldien Agiriak, Toponimia. Gasteiz 1985 Apirila*, Onomasticon Vasconiae 4, Euskaltzaindia, Bilbo, 250-277.